

Gabriela Wąs
***Klasztory franciszkańskie w miastach śląskich
i górnołużyckich XIII-XVI wieku***

Wrocław 2000, ss. 190

W ostatnim czasie można mówić o znacznym ożywieniu wrocławskiego ośrodka naukowego, którego badacze są autorami wciąż nowych prac dotyczących polskiego monastycyzmu. Nie tak dawno mieliśmy okazję zapoznać się z wynikami badań prowadzonych przez Annę Pobóg-Lenartowicz nad dziejami śląskich konwentów kanoników regularnych¹, a obecnie mamy już możliwość poszerzenia naszej wiedzy w zakresie dziejów śląskich i łużyckich franciszkanów. Autorka pracy Gabriela Wąs dała się wcześniej poznać dzięki artykułom poświęconym zakonowi franciszkanów w okresie średniowiecznym i nowożytnym, teraz natomiast jest autorką obszernej monografii z tego zakresu.

---

¹ A. P o b ó g - L e n a r t o w i c z, *Kanonicy regularni na Śląsku. Życie konwentów w śląskich klasztorach kanoników regularnych w średniowieczu*, Opole 1999, ss. 264.

Próba ujęcia całościowego oparta jest na ustaleniach dotychczasowej literatury przedmiotu. W pracy odnajdujemy zdecydowaną większość monograficznych opracowań dziejów poszczególnych klasztorów franciszkańskich autorstwa niemieckich badaczy, jak i prace omawiające najnowsze osiągnięcia w interesującym nas temacie. Zgodzić się należy z autorką, gdy zauważa, że franciszkanie sami stworzyli obfitą podstawę materiałową dotyczącą wielu stuleci ich działalności, szczególnie jeśli chodzi o opracowania i wydania źródeł związanych z osobą św. Franciszka oraz początkowymi dziejami jego zgromadzenia (s. 7). W tym przypadku zasób materiałów źródłowych jest znaczny. Dużo gorzej natomiast przedstawia się możliwość badania dziejów franciszkanów na terenie Śląska z powodu zaginięcia i rozproszenia znacznej części materiałów źródłowych. Z tym problemem boryka się większość historyków zajmujących się dziejami wczesnonowożytnymi. Ograniczony dostęp do źródeł sprawił, że nadal wiele kwestii pozostaje niewyjaśnionych i niemożliwych już do zweryfikowania. Stał się on także powodem tego, że autorka pracy zdecydowała się poddać analizie tylko wybrane konwenty franciszkańskie. Uzasadnione jest to oczywiście założeniami pracy, choć po raz kolejny spełzły na niczym nadzieje tych, którzy chcieliby wyjść poza dotychczasowe ustalenia dotyczące konwentów w Ziębicach czy w Głogowie.

Autorka w dość rozbudowanej części wstępnej, składającej się z trzech odrębnych rozdziałów, określiła kierunki dotychczasowych badań i stosowanych metod badawczych. Wiele uwagi przy tym poświęciła nurtowi historiografii, w którym dzieje zakonów korespondują z badaniami nad społecznościami miejskimi. Gabriela Wąs jest reprezentantką tendencji, która w centrum badań umieszcza relacje między środowiskami miejskimi a franciszkanami. Prowadzi to do stwierdzenia, że konkretne okoliczności społeczne wpływały na charakter działalności zakonu i decydowały o powstaniu jego specyficznych cech na danym obszarze. To z kolei skłania do podjęcia prób odpowiedzi na pytanie, jakie warunki społeczne modyfikowały zadania duszpasterskie i funkcjonowanie klasztoru franciszkańskiego w miastach śląskich, różniących się specyfiką rozwoju od miast zachodnioeuropejskich, które ukształtowały ideały franciszkańskiego etosu zakonnego.

Praca ma układ problemowy. Obok wspomnianej już obszernej części wstępnej składa się z sześciu rozdziałów. Rozdział pierwszy został poświęcony omówieniu odmienności stosunków między społecznościami miast łżyckich i śląskich a klasztorami franciszkańskimi. Główną uwagę poświęcono klasztorom w Budziszynie i Zgorzelcu oraz w Świdnicy, Namysłowie, Środzie Śląskiej, Wrocławiu, Nysie, Żaganiu i Opolu. Pozostałe klasztory zostały w tym rozdziale wzmiankowane. Analizie poddano relacje między władzami miejskimi a klasztorami oraz rodzaje fundacji i darowizn na rzecz zakonników. Kolejny rozdział stanowi kontynuację omówienia wyników badań dotyczących roli klasztorów franciszkańskich jako ośrodków nie tylko życia religijnego, lecz także kontaktów z nowoczesnymi nurtami kulturalnymi i intelektualnymi. Autorka wyraźnie zaznacza zmianę, która zachodzi wraz ze słab-

nięciem roli fundacji książęcych u schyłku XIII i na początku XIV wieku w stosunkach między klasztorem a społecznością miejską. Zjawiskiem ważnym dla dziejów franciszkanów była reforma obserwancka w XV w., która doprowadziła do rozpadu zakonu na dwie gałęzie, konwentuałów i obserwantów, oraz w konsekwencji przyczyniła się do powstawania nowych klasztorów obserwanckich na Śląsku. Jak twierdzi autorka w rozdziale trzecim poświęconym zakonom drugiej formacji, istotne jest, że „konwenty obserwanckie powstały bez udziału władz miejskich, nieraz przy bardzo niechętnej postawie” (s. 124) – były w dużej mierze inicjatywą książęcą bądź władzy królewskiej, co tłumaczy niechętną postawę społeczeństw miast wobec franciszkanów drugiej formacji. Rozdziały od czwartego do szóstego zostały poświęcone zmianom relacji między zakonnikami a społeczeństwami miast w XVI wieku, wywołanym pojawieniem się nurtów reformacyjnych i nowożytną zmianą świadomości społecznej.

Na zakończenie warto nadmienić, że praca ukazała się w cyklu wydawniczym „Acta Universitatis Wratislaviensis”, co może także wiele mówić o odpowiednim poziomie edytorskim. Z całą pewnością zawarte w pracy odpowiedzi na postawione przez autorkę pytania przyczynią się do pełniejszego poznania dziejów franciszkanów, jak również wzbogacą obraz miast śląskich i łżyckich.

Małgorzata Konopnicka-Szatarska